Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії внутрішніх справ,
доктору юридичних наук, професору,
ученому секретарю Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ
ВАСИЛЕВИЧУ Віталію Вацлавовичу

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО Зої Аполлінаріївни
на дисертацію **ЛІГУНА Андрія Івановича на тему:**
«Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність», поданої на захист до разової спеціалізованої ради
у Національній академії внутрішніх справ
на здобуття ступеня вищої освіти
«доктор філософії» за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення поданих Андрієм Івановичем ЛІГУНОМ дисертації та анотації, а також ознайомлення з науковими публікаціями здобувача, в яких висвітлено основні результати дисертаційної роботи, з апробаційними матеріалами дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що автором наукової праці проведено ґрунтовний науковий аналіз проблеми кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Виявлено, що положення, які виносяться на захист, містять наукову новизну, у них сформульовано нові наукові положення, узагальнення та висновки, що запропоновані здобувачем ступеня вищої освіти вперше, які вдосконалено та які надали подальший розвиток тим положенням, що вже пропонувалися у теорії кримінального права. Попередньо констатую, що дисертант досягнув мети дисертаційної роботи, виконав поставлені перед ним наукові завдання, виконав дисертаційну роботу на високому науковому та методологічному рівнях, оволодівши при цьому методологією наукової діяльності. Такий загальний попередній висновок підтверджується з урахуванням основних параметрів, які висуваються до дисертаційних робіт за спеціальністю 081 «Право».

Ступінь актуальності обраної теми дослідження є беззаперечною та зумовлена необхідністю комплексного наукового осмислення механізмів кримінально-правової протидії колабораційній діяльності в умовах триваючої збройної агресії Росії проти України. В сучасних умовах розвитку держави, коли територіальна цілісність та національна безпека України перебувають під постійною загрозою, особливого значення набуває ефективне функціонування інституту кримінальної відповідальності за діяння, що підривають державний суверенітет.

Зазначена проблема відіграє критично важливу роль у забезпеченні належної кримінально-правової охорони суспільних відносин від нових

загроз, зумовлених викликами російсько-української війни. Показовою у цьому контексті є динаміка законодавчих змін, спрямованих на криміналізацію колабораційної діяльності (включення ст. 111^1 КК України), що потребує глибокого доктринального аналізу з метою забезпечення єдності правозастосовної практики. Крім того, впродовж останніх років простежується стійка тенденція щодо виникнення складних правозастосовних ситуацій під час кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України загалом та колабораційної діяльності зокрема, що вимагає чіткого розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень (зокрема, колабораційної діяльності від державної зради (ст. 111 КК України) та пособництва державі-агресору (ст. 111^2 КК України)).

Попри появу багатьох наукових праць, присвячених як окремим аспектам, так і комплексному дослідженню підстави кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, правова природа цього явища залишається недостатньо зрозумілою та суперечливою, що породжує значні труднощі під час кваліфікації відповідної протиправної поведінки. Наведене зумовлює існування низки концептуальних і прикладних проблем, пов'язаних із вдосконаленням змісту кримінально-правових норм та підвищенням ефективності вирішення кримінально-правових питань.

Додаткового змістового навантаження темі надає євроінтеграційний контекст, оскільки вимога забезпечення правопорядку та невідворотності відповідальності за колаборацію з агресором корелює із загальноєвропейськими стандартами захисту прав та свобод людини і громадянина, демократичного ладу та національної безпеки, що визначає сучасні вимоги до правотворчості та судового захисту прав людини.

За цих умов комплексне дослідження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність має не лише теоретичне, але й виразне практичне значення, оскільки здатне сприяти підвищенню якості правового регулювання та вдосконаленню практики кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень.

Отже, дисертаційна робота Андрія Івановича ЛІГУНА є своєчасною та науково обґрунтованою, а її тематика повністю відповідає потребам розвитку сучасної кримінально-правової науки в умовах воєнного стану.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз представленої для надання відгуку дисертаційної роботи дає змогу стверджувати, що одержані здобувачем результати дослідження характеризуються науковою новизною, є обґрунтованими та відповідають визначеній меті і завданням дисертації.

Наукова новизна дисертаційної роботи вбачається передусім у поглибленні теоретичних засад кримінально-правової характеристики колабораційної діяльності та систематизації правових механізмів відповідальності за її вчинення в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. Серед положень, які характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, варто особливо відзначити наступні.

Так, дисертантом було констатовано відсутність єдиного доктринального підходу до розуміння колабораційної діяльності, що значною мірою зумовлено складністю і динамікою змін у кримінальному законодавстві під час воєнного стану. Здійснений аналіз дозволив систематизувати існуючі наукові позиції та правові підходи до кваліфікації відповідних діянь, виокремити ключові об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111^1 КК України. Це створило підґрунтя для формування обґрунтованого висновку щодо необхідності розмежування колабораційної діяльності та суміжних складів злочинів проти основ національної безпеки, зокрема державної зради (ст. 111), пособництва державі-агресору (ст. 111^2), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436^2), тощо.

Заслуговує позитивної оцінки сформульоване в роботі бачення кримінально-правової природи колабораційної діяльності, яке базується на аналізі особливостей суб'єктивної сторони цих правопорушень (зокрема, специфіки мотиву та мети, про що автором наголошується у власних наукових публікаціях). Дисертантом аргументовано пропозиції щодо вдосконалення диспозицій окремих частин ст. 111^1 КК України з метою усунення правової невизначеності та забезпечення принципу справедливості при призначенні покарання за вчинення колабораційної діяльності.

Науково вагомими є також результати, присвячені аналізу досвіду імплементації норм про відповідальність за колабораційну діяльність в кримінальні кодекси інших зарубіжних держав. Автор вдало поєднує теоретичний аналіз із практичними аспектами, пропонуючи шляхи підвищення ефективності застосування кримінально-правових норм у діяльності правоохоронних органів та судів.

Окрім наведеного, у роботі сформульовано й інші самостійні висновки та пропозиції, які вирізняються оригінальністю та розвивають наявні підходи у сучасній кримінально-правовій науці щодо кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

Одержані результати дисертаційного дослідження характеризуються високим ступенем достовірності та обґрунтованості. Позитивно характеризує представлену дисертацію широка дослідницька база, в якій використані як актуальні теоретичні доробки вітчизняних вчених, так і власні аналітичні напрацювання здобувача.

Емпіричну основу дослідження склали систематизовані статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора за 2022–2025 рр. щодо кількості зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК; результати вивчення 120 вироків щодо колабораційної діяльності, винесених судами України протягом 2022-2025 рр. у всіх областях України.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Зміст дисертаційної роботи свідчить про те, що її автор ґрунтовно опрацював значний обсяг наукових джерел, вітчизняного та зарубіжного нормативного матеріалу, а також матеріалів судової практики у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки загалом та .

Логічність і послідовність виконаного дослідження забезпечуються чітко сформульованими метою і завданнями дисертації, логічним визначенням її об'єкта та предмета, а також належним використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Назва дисертаційного дослідження «Кримінальна відповідальність за колаборацію діяльність» повною мірою відповідає обраній спеціальності (081 – Право) та суті вирішуваної наукової проблеми.

Наукова полеміка, що ведеться автором на сторінках дисертації, здійснюється коректно, з дотриманням принципів академічної доброчесності та етики наукової дискусії. Робота викладена літературною науковою мовою, характеризується належним рівнем термінологічної точності та аргументованості при аналізі складних питань кваліфікації кримінальних правопорушень. Сформульовані у дисертації наукові підходи, висновки й рекомендації мають самостійний творчий характер і відзначаються виразною практичною спрямованістю, зокрема щодо вдосконалення положень ст. 111^1 КК України. Оформлення дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України до кваліфікаційних наукових праць.

Методологічну основу представленого дослідження складає сукупність методів, що застосовуються в сучасній правовій науці. Використаний автором методологічний інструментарій повністю відповідає меті, об'єкту та предмету дослідження, що дозволило вирішити поставлені наукові завдання, здійснити об'єктивний, глибокий аналіз проблем кримінальної відповідальності за колаборацію діяльність та сформулювати коректні судження і якісні висновки.

Отже, ***засвідчую достатній рівень оволодіння здобувачем Андрієм Івановичем ЛІГУНОМ методологією наукового дослідження та вміле використання ним обраних методів у дисертаційній роботі, поданій до захисту***.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація Андрія Івановича ЛІГУНА складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які охоплюють 9 підрозділів, висновків до кожного розділу роботи, загальних висновків до дисертації, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 288 сторінок. Список використаних джерел містить 293 позиції, що свідчить про глибоке опрацювання автором значного інформаційного масиву наукових праць, навчальної літератури, остаточних судових рішень та нормативно-правових актів України, зарубіжних держав.

Усі розділи та підрозділи дисертації за своїм змістом є логічно взаємопов'язаними та послідовними. Обрана структура роботи дозволила автору системно розкрити проблематику кримінальної відповідальності за колаборaційну діяльність, довести відповідність положень дисертації визначеним меті та завданням дослідження.

Теоретичні висновки та практичні рекомендації, викладені в роботі, є взаємоузгодженими, що підтверджує цілісність дисертаційного дослідження та високий рівень його виконання.

Практичне значення дослідження. Наукові результати дисертаційного дослідження мають вагоме прикладне значення та можуть бути використані у наступних сферах: *у науково-дослідній сфері* – для подальшого поглибленого вивчення проблем кримінально-правової протидії злочинам проти основ національної безпеки України, зокрема колаборaційної діяльності, а також розробки концептуальних підходів до вдосконалення кримінально-правової політики держави в умовах воєнного стану; *у правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного кримінального законодавства, зокрема при підготовці проєктів змін та доповнень до Кримінального кодексу України (зокрема, ст. 111^1) з метою усунення наявних законодавчих прогалин, забезпечення чіткості диспозицій та оптимальної диференціації кримінальної відповідальності; *у правозастосовній діяльності* – при вирішенні складних питань кваліфікації колаборaційної діяльності, розмежуванні суміжних складів кримінальних правопорушень та формуванні єдиної правозастосовної практики органами досудового розслідування та судами; *в освітньому процесі* – при підготовці навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників та підручників з дисциплін «Кримінальне право України», «Кваліфікація злочинів проти основ національної безпеки», а також при розробці відповідних спецкурсів для здобувачів вищої юридичної освіти.

Підкреслюю наявність таких актів впровадження результатів дисертаційної роботи в практичну діяльність (акт Головного управління Національної поліції в Сумській області від 5 листопада 2024 року № 60/027), в освітньому процесі (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 жовтня 2024 року № 160-ОП), в науково-дослідній діяльності (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 жовтня 2024 року № 161-НД).

Оцінка оформлення дисертації. Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису державною мовою, вона відповідає ВИМОГАМ до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) і має обсяг основного тексту – 243 сторінки, що відповідає пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Результати дослідження Андрія Івановича ЛІГУНА висвітлено у 4 (чотирьох) статтях, опублікованих у журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», та у 12 (дванадцяти) працях апробаційного характеру. Опубліковані праці повністю відображають основний зміст дисертаційної роботи та відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Дисертаційна робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційній роботі ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора. Під час ретельного вивчення змісту дисертації Андрія Івановича ЛІГУНА не виявлено академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та в наукових публікаціях здобувача.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Поряд із позитивними моментами у дисертаційній роботі Андрія Івановича ЛІГУНА є й ряд положень, висновків та пропозицій, які мають дискусійний характер і потребують додаткової аргументації здобувачем у процесі публічного захисту, а саме:

1. Дисертантом запропоновано передбачити підставу звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності в такій редакції: «звільняється від кримінальної відповідальності суб'єкт кримінального правопорушення, якщо він був змушений вчиняти колабораційну діяльність, але до закінчення окупації щиро покаявся, припинив колабораціоністську діяльність, добровільно повідомив органи державної влади України про вчинені діяння та активно сприяв розкриттю інших кримінальних правопорушень». При цьому автор відзначає, що він **вперше** запропонував передбачити підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111^1 КК України.

Передусім, пропозиція передбачити спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність вже не один раз висловлювалася в теорії кримінального права. Наприклад, у дисертаційній роботі Тананакіна О. В. на тему: «Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність в Україні», захищеній у 20215 році в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України, міститься пропозиція передбачити, що «звільняється від кримінальної відповідальності громадянин

України, який припинив діяльність, передбачену частинами першою-сьомою цієї статті, добровільно повідомив органи державної влади про свій зв'язок із державою-агресором, її збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України».

Щодо авторської редакції спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за колаборацію діяльність, висловлюю такі застереження:

– дисертант виокремлює склад позитивної посткримінальної поведінки особи, яка може слугувати підставою звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 111^1 КК України. Водночас, виникає питання щодо механізму оцінки «щирого каяття» в умовах, коли колаборант перебував на тимчасово окупованій території під постійним психологічним або фізичним тиском окупаційної влади та й самих умов тимчасової окупації відповідної території. Чи не вважає здобувач, що виключно формальне посилання на «щире каяття» без врахування об'єктивних обставин може призвести до неоднакового застосування цієї норми на практиці? Які додаткові критерії, на думку автора, могли б мінімізувати суб'єктивізм при оцінці цієї ознаки?

– Андрій Іванович зазначає, що позитивна посткримінальна поведінка особи має бути вчинена «до закінчення окупації». Чи розглядав дисертант проблематику відповідальності тих осіб, які виявили бажання співпрацювати зі слідством вже після деокупації певних територій, але до моменту ухвалення обвинувального вироку? Чи доцільно, на думку здобувача, поширювати дію цих спеціальних підстав звільнення від відповідальності також на поствоєнний період для осіб, які не вчинили тяжких злочинів, але їх дії формально підпадають під ознаки колабораційної діяльності? Чи не призведе це після перемоги України у війні до нівелювання принципу невідворотності кримінальної відповідальності та розмивання межі між вимушеним колабораціонізмом і свідомою співпрацею з ворогом? Зокрема, виникає побоювання, що розширення можливостей для звільнення від відповідальності на поствоєнний період може створити підґрунтя для масового зловживання правом, коли особи, що тривалий час активно підтримували окупаційні режими, отримають легальну можливість уникнути покарання шляхом формальної співпраці зі слідством. Така «амністія де-факто» може бути сприйнята суспільством як несправедлива та підірвати довіру до правоохоронних органів та суду, які реалізують політику перехідного правосуддя;

– окрім того, потребує додаткового обговорення питання розмежування примусу як умови звільнення від кримінальної відповідальності (в контексті ст. 111-1 КК України – за пропозицією дисертанта) та фізичного або психічного примусу як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння (ст. 40 КК України). У разі запровадження відповідних змін до КК України в авторській редакції виникає правова колізія: якщо особа діяла під впливом непереборного примусу, її діяння взагалі не є кримінально

протиправним, тоді як інститут звільнення від кримінальної відповідальності припускає, що склад злочину в діях особи наявний, але держава відмовляється від покарання з огляду на позитивну посткримінальну поведінку особи.

2. Андрій Іванович приділяє значну увагу кримінально-правовій характеристиці освітнього колабораціонізму. Зокрема, такій його формі, як впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти на тимчасово окупованій території. При цьому дисертант пропонує вдосконалити розуміння такого стандарту, розуміючи під ним «визначену державою-агресором, її окупаційною адміністрацією сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності» (с. 25).

Пропонуючи таке визначення поняття «стандарт освіти», дисертант аналізує як українське освітнє законодавство, так і відповідні нормативно-правові акти держави-агресора (с. 104–109). Проте таке детальне опрацювання нормативних положень, на мою думку, не вплинуло на однозначну універсальність та прийнятність пропозиції Андрія Івановича.

Узагальнення автором нормативно-правових актів держави-агресора (зокрема, Федерального закону № 273-ФЗ) підкреслює, що стандарти РФ є складними і структурованими системами (включають кадрові, фінансові, матеріально-технічні умови тощо). У зв'язку з цим виникає дискусійне питання: чи є для кваліфікації злочину за ч. 3 ст. 111-1 КК України достатнім фактом впровадження *окремих елементів* цих стандартів (наприклад, лише навчальних планів чи підручників), чи слід доводити впровадження *всієї сукупності* вимог, як про це пише сам дисертант? Чи взагалі потрібно в такому разі орієнтуватися та посилатися на законодавство держави-агресора? На мою думку, розширене тлумачення «впровадження стандарту» через будь-який вплив російських норм на освітній процес на тимчасово окупованій території може призвести до юридичної невизначеності.

Оскільки метою впровадження освітніх стандартів держави-агресора є, передусім, реалізація її державної політики (що чітко простежується у процитованому автором законі РФ), чи не вважає здобувач за доцільне доповнити запропоноване визначення вказівкою на ідеологічну спрямованість цих вимог? Адже без ідеологічного аспекту будь-яка педагогічна діяльність на тимчасово окупованій території може бути помилково кваліфікована як злочинна, що створює ризики для цивільного населення, яке продовжує освітній процес з метою збереження соціальних функцій закладу.

Незважаючи на слушність спроби уніфікувати це поняття, залишається не до кінця зрозумілим, чому дисертант обрав саме ці два критерії – «зміст» та «результати» – як елементи авторського визначення поняття стандарту освіти. Відповідно до нормативних актів (зокрема, аналізованого автором російського законодавства), поняття «освітній стандарт» традиційно включає ще один важливий елемент – *умови реалізації освітніх програм* (кадрові, фінансові, матеріально-технічні тощо). Якщо особа впроваджує лише матеріально-технічні або організаційні умови окупаційних стандартів освіти, але не змінює зміст та результати навчання – чи підпадатиме це під ознаки колаборційної

діяльності за ч. 3 ст. 111^1 КК України відповідно до авторської інтерпретації? Зміст та результати освітньої діяльності є категоріями, які в умовах окупації надзвичайно важко верифікувати (наприклад, через відсутність доступу до офіційної звітності чи журналів успішності). Чи не вбачає здобувач ризику того, що зосередження кваліфікації лише на «змісті та результатах» зробить кримінальну відповідальність залежною від суб'єктивних оцінок свідків, а не від об'єктивного факту впровадження стандарту як цілісної системи? Враховуючи, що «результат» навчання (рівень компетентностей здобувача освіти) може бути досягнутий різними шляхами, чи не вважає автор за необхідне включити до дефініції вказівку на *методологію або інструментарій* досягнення цих результатів, оскільки саме вони найчастіше містять ідеологічну складову освіти держави-агресора? Вважаємо, що більш детальна аргументація вибору саме цих двох елементів (зміст та результати) дозволила б дисертанту чіткіше обґрунтувати межі кримінально-правової заборони та підвищити прикладну цінність запропонованої дефініції

3. На с. 23, а також на інших сторінках дисертації, Андрій Іванович пише про те, що ним удосконалено положення щодо необхідності довічного застосування покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю лише як додаткового виду покарання. Попри загальну спрямованість такої пропозиції на посилення превентивного потенціалу кримінального закону, це положення викликає низку дискусійних питань:

1. Як відомо, загалом кримінальне покарання має бути співмірним характеру та ступеню тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Встановлення довічного строку позбавлення права займатися певним видом діяльності (наприклад, педагогічною чи адміністративною) як безальтернативного додаткового покарання для широкого кола осіб може суперечити принципу індивідуалізації, оскільки не враховує реальний ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, роль особи у його вчиненні та можливість виправлення. Чи не призведе це до фактичного «довічного обмеження професійної правосуб'єктності» навіть для осіб, які вчинили менш тяжкі діяння?

2. Чи не втрачає додаткове покарання своєї виховної мети та мети ресоціалізації, якщо воно не має часових меж? В умовах поствоєнного суспільства та деокупації територій постає питання: чи є довічна заборона на професійну діяльність стимулом до законослухняної поведінки, чи, навпаки, це може штовхнути осіб, обмежених у правах, до «тіньової» зайнятості та маргіналізації?

3. У практиці Європейського суду з прав людини підкреслюється, що будь-які обмеження професійних прав мають бути необхідними та пропорційними в демократичному суспільстві. Чи розглядав здобувач питання про відповідність пропонованого довічного покарання критеріям пропорційності, враховуючи, що такі обмеження фактично позбавляють особу

права на працю та професійну реалізацію назавжди, незалежно від зміни обставин (наприклад, повної деокупації та стабілізації ситуації у державі)?

4. Чому, на думку здобувача, таке обмеження має застосовуватися саме як *додаткове* покарання, а не як захід, що може бути застосований залежно від тяжкості злочину, з урахуванням можливості його перегляду або обмеження певним розумним строком?

Вважаємо, що для належного обґрунтування такої «жорсткої» міри покарання дисертанту варто було б навести додаткові аргументи, які б знімали ризики порушення фундаментальних прав людини та забезпечували б баланс між запитом суспільства на справедливу відплату та принципом гуманізму і справедливості кримінального права.

4. На сторінках дисертації Андрій Іванович висловлює багато пропозицій вдосконалити чинну редакцію ст. 111^1 КК України. Як результат дисертант пропонує авторську редакцію цієї статті у висновках (с. 240–243). У цілому підтримуючи автора в прагненні вдосконалити цю складну статтю та відзначаючи його наукову сміливість в цьому, все ж вкажу на певні зауваження змістовного та технічного характеру:

– у примітці 5 автор пропонує передбачити наступне визначення: *«Суб'єктом колабораційної діяльності є особа, яка має громадянство України та приналежність до громадянства іншої держави (інших держав) одночасно».*

Зауваження: Це положення є дискусійним. Фактично дисертант саме таким формулюванням виключає з кола суб'єктів колабораціонізму громадян України, які не мають подвійного громадянства. Це створює «правовий вакуум»: «чистий» громадянин України, який свідомо допомагає окупанту, за цією логікою не є суб'єктом колабораційної діяльності. Окрім того, запропонована Андрієм Івановичем дефініція суперечить його висновкам та положенням новизни. Так, на с. 25 роботи він вказує, що ним вперше у зв'язку з набранням чинності 16.01.2026 положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» від 18.06.2025 № 4502-IX запропоновано відмовитися від використання у диспозиції ст. 111-1 КК терміну «громадянин України», вважаючи суб'єктом колабораційної діяльності, окрім громадянина України, також і ту «особу, яка має громадянство України та приналежність до громадянства іншої держави (інших держав) одночасно.

Такий концептуальний розрив між теоретичним обґрунтуванням (с. 25) та законодавчою пропозицією (Примітка 5 проєктованої у роботі ст. 111^1 КК України) свідчить про недостатню узгодженість авторської позиції. Вважаю, що дисертанту слід було б уніфікувати своє бачення та запропонувати таку редакцію, яка б забезпечувала невідворотність відповідальності для всіх громадян України, незалежно від наявності в них

іноземного громадянства, що відповідало б загальним принципам кримінального права України

– у частині 8 авторської редакції ст. 111^1 КК України здобувач пропонує віднести до кваліфікуючих ознак (і відповідно – до діянь, що караються позбавленням волі на строк до 15 років або довічним позбавленням волі) факт вчинення злочину «*особою, що раніше виконувала функції предст авника влади*».

Зауваження: Вважаємо такий підхід юридично та концептуально сумнівним з огляду на наступне:

1. «Прив'язка» суворості покарання до *минулого* статусу особи, яка на момент вчинення колаборaційної діяльності вже не має владних повноважень, виглядає штучною. Виникає питання: чому, наприклад, вчитель, лікар, адвокат (які також виконують важливу соціальну функцію) за аналогічне діяння мають нести меншу відповідальність, ніж представник влади? Або будь-яка інша службова особа, яка не є представником влади?
2. Формулювання «раніше виконувала функції» є надто розмитим. Чи йдеться про особу, яка звільнилася за день до окупації, чи за десять років? Якщо особа втратила статус представника влади задовго до початку збройної агресії РФ, то її вплив на суспільні процеси в умовах окупації є мінімальним. Автоматичне посилення відповідальності для такої категорії осіб виглядає як дискримінація за ознакою професійного минулого, а не за ступенем суспільної небезпеки вчиненого злочину.
3. Якщо особа вже не є представником влади, то вона не має доступу до адміністративного ресурсу, а отже, її «колишній статус» не підвищує небезпечності колаборaційної діяльності порівняно з іншими категоріями громадян. Застосування довічного позбавлення волі у цьому випадку виглядає не як захід справедливості, а як акт помсти за попередню професійну діяльність.

Враховуючи викладене, вважаю, що дисертанту доцільно або виключити цю ознаку з тексту проєктованої ним частини 8 ст. 111^1 КК України, або навести переконливі аргументи, чому статус «колишнього представника влади» автоматично підвищує суспільну небезпеку особи до рівня, що вимагає призначення найбільш суворих покарань, зокрема, довічного позбавлення волі.

Висновок про відповідність роботи вимогам, установленим МОН України: дисертація Андрія Івановича ЛІГУНА на тему: «**Кримінальна відповідальність за колаборaційну діяльність**» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, є самостійною науковою роботою, виконаною особисто дисертантом у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису.

Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами, а саме містить критичний аналіз наукового

доробку попередніх дослідників, органічне поєднання різних методів доктринального пізнання, звернення до досягнень різних галузей права. Дисертаційна робота містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності, які в сукупності вирішують поставлене наукове завдання.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право», а за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 та наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40 (зі змінами від 12.07.2019), а її автор, Андрій Іванович ЛІГУН, заслуговує на присудження ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу проблем кримінальної юстиції та
кримінології Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України Зоя ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО

Підпис Зої ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО засвідчую

Вчений секретар Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України Анжеліка КРУСЯН